

Kredietcrisis Hoe een gerucht kan leiden tot het omvallen van een bank waar niets mis mee is

Een gezonde bank ziek maken is verstandig

Spaarders die geld van hun rekening halen zodra het gerucht gaat dat de bank in problemen is, zijn niet in paniek, berekeneert **Henriëtte Prast**. Zij zijn juist heel rationeel bezig.

Het gerucht dat een gezonde bank ziek is, lokt gedrag uit dat die bank inderdaad ziek maakt. Het is een delicate combinatie van individueel rationeel, maar collectief irrationeel gedrag. Zouden individuen hun gedrag kunnen coördineren – samen afspreken de bank niet ziek te maken – dan was dat voor iedereen beter.

Op het moment dat het gerucht dreigt dat ING in de problemen is, kun je er gif op innemen dat die problemen ook ontstaan, hoewel de bank in wezen gezond is. En toch is 'blinde paniek' een van de krachtstermen waarmee nogal wat media de gemoedstoestand hebben beschreven van spaarders die in oktober 2008 hun geld van hun Fortisrekening haalden. Volgens psycholoog Jaap van Ginneken zijn consumenten en de financiële wereld zelfs in de greep van een „massapsychose“.

Nu ben ik een groot voorstander van het rekening houden met de psyche van mensen, en economen hebben er in het verleden een handje van gehad om onvoldoende naar psychologen te luisteren. Maar Van Ginneken's diagnose klopt niet. Want naar de bank rennen om je geld op te nemen, kan perfect rationeel zijn, zelfs als je weet dat de bank gezond is. Een kerngezonde bank wordt namelijk ziek als groepen rekeninghouders plotseling grote bedragen opnemen. Het gerucht dat een bank ziek is, lukt daardoor gedrag uit waardoor die bank, hoe gezond ook, ziek wordt. Het is een *self-fulfilling prophecy*: een voorspelling die in beginsel niet klopt, maar die een proces op gang brengt waardoor zij toch uitkomt. De term is midden vorige eeuw bedacht door de Amerikaanse socioloog Robert K. Merton, die daarbij het volgende voorbeeld gebruikte.

Stel, er is een gerucht in de markt dat een bank in de problemen is. En stel, een spaarder weet dat het gerucht niet klopt. Maar hij weet ook dat als er spaarders

Illustratie Wolfgang Ammer

zijn die het gerucht wel geloven, de bank het verder kan vergeten. Die bange spaarders halen namelijk hun geld weg, waardoor ze de gezonde bank ziek maken.

Dat werkt als volgt: een bank is gezond, of solvabel, als de bankbe-

zittingen groter zijn dan de bank-schulden. De schulden, dat zijn voornamelijk de bedragen die rekeninghouders bij de bank hebben gezet. De bezittingen zijn bijvoorbeeld vorderingen op diezelfde rekeninghouders en op andere

klanten: consumptief krediet en hypothecair krediet, met onroerend goed als onderpand. Maar ook het onroerend goed dat de bank zelf in bezit heeft, aandelen in bedrijven, en het bedrijfskrediet zijn bezittingen van de bank.

De banken hebben niet al het geld in kas dat rekeninghouders er hebben gestort. Sterker nog, ze houden dat zo laag mogelijk, want het levert niets op. Een bank weet hoeveel geld er gemiddeld per dag wordt opgevraagd, en zorgt ervoor

dat in kas te hebben. Wordt er onverwacht wat meer opgenomen, dan leent de bank bij andere banken, en als dat niet lukt omdat alle banken krap zitten, bij de centrale bank.

Als er onverwacht een heleboel rekeninghouders hun geld openemen, dan komt de bank in liquiditeitsproblemen. De bank is nog steeds gezond – solvabel – want zijn bezittingen zijn groter dan zijn schulden. Maar het geld zit vast. In aandelen, in hypotheek, in obligaties, in leningen aan bedrijven, in onroerend goed. De bank kan moeilijk bij een hypotheekklant aankloppen en zeggen: er zijn ineens veel spaarders die hun geld opvragen, dus ik heb uw geld nu nodig, u moet meteen aflossen.

De bank moet dus bij andere banken lenen, of aankloppen bij de centrale bank, of beide. Als het om heel grote bedragen gaat, dan moet de bank tegen haar zin bezit-

De spaarder die zijn geld niet weghaalt, die is pas blind

tingen verkopen. Door het grote aanbod krijgt de bank slechts dumprijzen voor zijn kostbare bezittingen. De waarde van de bezittingen kan zelfs lager worden dan de schulden, dat wil zeggen de goeden van de rekeninghouders. Van lieverlee wordt de gezonde bank ziek en valt om.

Mertons conclusie was dan ook dat mensen die het hoofd koud houden en die niet geloven in geruchten over de vermeende ziekte van een bank, volledig rationeel handelen als ze hun geld er zo snel mogelijk weg halen. Want hier geldt 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt'. Hoezo blinde paniek, hoezo massapsychose? Wie zijn geld niet weghaalt in zo'n situatie: die is pas blind.

Gelijk hebben en gelijk krijgen is niet hetzelfde. En al helemaal niet op financiële markten. Daarom heeft de overheid geen andere keus dan het helpen van een gezonde bank.

Henriëtte Prast bekleedt de leerstoel persoonlijk financiële planning aan de Universiteit van Tilburg en is lid van de WRR.

Werk, werk, werk, en daarna lekker vroeg naar bed

Laat Marokkaans-Nederlandse jochies fysiek werk doen, want daarna zijn ze te moe om overlast te veroorzaken

Repressie bij Marokkaans-Nederlandse jongeren helpt niet. Fysiek werk bij bedrijven is beter en voor ondernemers interessant, betogen **Peter Grol** en **Harry Veenendaal**.

Als iedere Goudse ambtenaar en semi-ambtenaar, zoals de jeugdzorgwerker, welzijnswerker, reclasseringambtenaar en politieagent, twee plaatselijke probleemjongeren onder zijn hoede zou krijgen, ontstaat een chronisch tekort aan probleemjeugd.

Dit is zo ongeveer de omvang van de problematiek met Marokkaanse jongeren in Gouda. Zelden is een lokaal probleem zo uit de context gehaald als dat van de Goudse Marokkaans-Nederlandse probleemjeugd. Burgemeester Cornelis (PvdA) van Gouda wil extra geld en bevoegdheden van Den

Gezinsmanagers gaan in Gouda assisteren bij de opvoeding

De gemeente Gouda gaat probleemgezinnen die hulp weigeren dwingen tot het accepteren van opvoedondersteuning. Gezinsmanagers zullen minimaal tien uur per week assisteren bij de opvoeding. Zij kunnen ook adviseren bij bijvoorbeeld schuldsanering. Dat maakte burgemeester Cornelis (PvdA) van Gouda vorige week bekend. De door Cornelis afgekondigde

maatregelen zijn echter omstreden. Hoogleraar strafrecht Theo de Roos zei afgelopen week in NRC Handelsblad dat het inzetten van de gezinsmanager een „juridisch kwetsbaar“ voorstel is. „Als zo'n gezin zegt: 'wegwezen', heeft een gezinsmanager geen poot om op te staan,“ aldus De Roos. Cornelis verlangt 10 miljoen euro van het Rijk voor zijn plannen. De Goudse wijk Oosterwei

kwam vorige maand in het nieuws na incidenten met Marokkaans-Nederlandse jongens. Busbedrijf Connexxion had besloten tijdelijk niet meer door de wijk te rijden. Politici reageerden fel. Zo wilde de SP een „aso-bevel“, sprak het CDA van internaten en heropvoeden, pleitte de PVV voor het inzetten van het leger en hoopte de VVD op oprichting van „vliegende brigades“.

zaken. Het zichtbaar positief resultaat van het werk (en de tevreden klant), geeft een impuls aan het gevoel van eigenwaarde. Bovendien verdienen de jongeren een marktconform salaris en kunnen ze allerlei vaardigheden – elektronica, voorraadbeheer, administratie en ICT – leren.

De succesformule van de projecten bestaat behalve uit hard werken uit streng toezicht op de financiën. De persoonlijke administratie van de probleemjongeren wordt door de ondernemers verzorgd en de sociale controle is groot. Nog beter zou het zijn om de probleemjongeren een gecontroleerde woonomgeving te bieden in de vorm van zelfstandige woonruimte, waardoor ze uit hun omgeving worden gehaald die een negatieve invloed op hen heeft. Daarvoor ontbreken echter de noodzakelijke gemeentelijke vergunningen.

In plaats van repressieve maatregelen te nemen, zou de gemeente Gouda veel meer kunnen bete-

kenen voor de Goudse probleemjeugd door te doen waar ze goed in is: het verlenen van vereiste vergunningen en van subsidies. De gemeente zou een bijdrage kunnen leveren door de administratieve druk rondom vergunningen voor de leer-werkprojecten te verlichten.

Bijvoorbeeld door het verruimen van de mogelijkheden om de leer-werkprojecten 's avonds of in het weekend open te stellen. Indien de minister besluit de tien miljoen euro aan de gemeente Gouda ter beschikking te stellen, laat dit geld dan voor een substantieel deel ten goede te komen aan de uitbouw van de particuliere leer-werkprojecten. En laat de uitvoering hiervan aan de ondernemers over.

Harry Veenendaal is columnist en publicist. Peter Grol is directeur van Dukaat bv en heeft een auto-wascentrale in Gouda waar probleemjongeren werken. Beiden wonen in Gouda.

Column **Elsbeth Etty**

De zelfvernederling van Hans Spekman

Mijn opa was landarbeider. Die moest altijd zijn pet afnemen voor de hoge heren. Anders kreeg ie geen werk“, vertelt het Tweede Kamerlid Hans Spekman (PvdA) in een vraaggesprek dat vorige week verscheen in *Vrij Nederland*. Het heeft de aandacht getrokken omdat de politicus ervoor pleit „Marokkanen die niet willen deugen te vernederen voor de ogen van hun eigen mensen“.

Uit de herinnering aan zijn opa blijkt dat Spekman weet wat vernedering betekent. Het afnemen van de pet als teken van onderdanigheid heeft hem tot in het derde geslacht gekrenkt. Het is zelfs bepalend voor Spekman's identiteit: hij wil niet verloochenen waar hij vandaan komt. Daarom heeft hij 'niks met gezag' en weigert hij zich op het gebied van kleding te conformeren. De ervaring van zijn grootvader is ook bepalend voor de politieke keuze: opa was sociaal-democraat en de kleinzoon vertelt dat hij als wetouder heeft geleerd „dat je juist moet investeren in de trots van mensen“. Geen vernedering, maar verheffing.

Het moet wel uit een combinatie van goede bedoelingen en raddoelheid voortkomen dat bij iemand die het verheffingsideaal nastreeft de gedachte opborrelt dat vernederende straffen een probaat middel zijn bij de bestrijding van de criminaliteit.

Het is algemeen bekend dat criminelen status ontlenden aan het smijten met geld – en in eigen kring meer de bink zijn naarmate zij langer 'in de lik' hebben gezeten. Volgens Spekman geldt speciaal voor Marokkaanse criminelen dat ze van een celstraf alleen maar meer status krijgen in hun groep. „Je moet ze zo zien te raken dat ze hun status juist verliezen. Je moet ervoor zorgen dat ze de sulletjes worden van hun eigen wijk. Dat is het enige dat werkt.“

Vernedering als straf is ook elders onderwerp van discussie. In *Justitie Verkenningen* (2/08) bespreken drie psychologen verbonden aan het Onderzoeksinstituut Psychologie van de Universiteit van Amsterdam enkele 'nieuwe vormen van sociale sanctieering'. De bekendste is de 'digitale schandpaal', de publicatie van foto's, namen en adressen van delinquenten op internet. „Een niet digitale vorm van *naming and shaming* is een in sommige staten in de VS gebruikte alternatieve straf die bestaat uit het gedurende enkele dagen of weken met een sandwichbord voor de supermarkt lopen waar men eerder iets heeft ontleend. Het bord vermeldt in zo'n geval de tekst 'I am a thief.'“

Op het omslag van het tijdschrift, een uitgave van het ministerie van Justitie, staat zo'n foto: een man met een bord om zijn nek waarop in kapitale letters te lezen staat: 'I am a thief. I stole from Wal-mart'. Zuinig tekenen de Amsterdamse psychologen hierbij aan: „Het is duidelijk dat deze methode regulering behoeven. We hebben te maken met een potentieel krachtig instrument, maar het is onduidelijk hoe het zit met de waarborgen. Het risico is natuur-

lijk de stigmatisering van bepaalde individuen of groepen.“

Het mag bevreemdend lijken dat deze methode wordt toegepast in een land waar de Grondwet uitdrukkelijk „wrede en ongebruikelijke straffen“ verbiedt. Anderzijds zijn in sommige staten van de VS nooit de beruchte *chain gangs* uit het straatbeeld verdwenen – in opzichtige kledij gehulde, doorgevoerde veroordeelden die geketend hun werkstraffen uitvoeren. Toch komen die *chain gangs* wel in de buurt van Spekman's voorstel om Marokkaanse criminelen 'in boevenpak' in hun eigen wijk, dus vooral in het zicht van buurtgenoten, aan het schoonmaken te zetten. Met een bord om hun nek? Aan elkaar geketend?

De vernedering zit hem in het letterlijk „ten voorbeeld stellen“ van criminelen. Door hen als voorwerp te tonen worden zij ontdaan van hun menselijkheid. De uitbanning van de schandpaal uit het strafrechtelijke arsenaal ligt dan ook op hetzelfde vlak als de afschaffing van lijfstraffen, verboden onder marteling en soortgelijke praktijken die de crimineel tot object in plaats van subject maken en hem daarmee niet alleen van

bepaalde rechten berooft (dat doet iedere sanctie) maar van zijn menselijke waardigheid, zijn menszijn als zodanig.

Op deze grond is het plan van Spekman principieel verwerpelijk, al kan het aanvankelijk onschuldig ogen en goedbedoeld zijn. „De Marokkanen, ook de goede, krijgen nu van alles de schuld“, zegt hij in *Vrij Nederland*, daarom zijn „onorthodoxe oplossingen“ nodig om de Marokkaanse jongens aan te pakken die het voor de anderen verzieken. In-tussen zou zijn voorstel leiden tot de invoering van verschillende soorten strafrecht, toegesneden op de etnische afkomst. Het idee van vernedering als straf moet wel zijn ingegeven door het denkbeeld dat Marokkanen er een schuld- of schaamtectuur op na-houden die hen speciaal gevoelig zou maken voor dit soort behandeling. Of dit waar is, of dat het alleen maar de projectie van een vooroordeel betreft, is nooit door criminologen vastgesteld.

Wat we wel weten, is waartoe dit soort gedachtenpinsels over het verband tussen schuld, schaamte en vernedering leidt. Twee woorden volstaan: Abu Graib.

Als in het strafrecht vernederende sancties zouden worden ingevoerd die zijn afgestemd op de beweerde culturele of religieuze achtergrond van een specifieke groep criminelen, dan is geen sprake meer van persoonlijke verantwoordelijkheid en individuele aansprakelijkheid. Spekman zou precies het omgekeerde bereiken van wat hij zegt te beogen. De vernedering zal categoriaal zijn.

Internationale verdragen en de grondwet staan vernedering als straf niet toe en voor categoriale vernedering geldt dat dubbel. Het is dus vooralsnog ondenkbaar dat dit wettelijk mogelijk wordt. He-las wel denkbaar is dat er een praktijk van treiteren, pesten, vernederen ontstaat. We weten allemaal waartoe dit in de Franse voorsteden heeft geleid.

Verantwoordelijke politici zouden moeten ophouden in het wilde weg maar met onzin uit te kramen. Spekman vernedert hiermee voornamelijk zichzelf en het geestelijke erfgoed van zijn grootvader.

Reageren kan op nrc.nl/etty (Reacties worden openbaar na beoordeling door de redactie.)

Commentaar

Tegel eindelijk gelicht

Ruim 52 jaar nadat de commissie-Beel haar rapport over de Greet Hofmans-affaire had voltooid, wordt het eindelijk openbaar gemaakt. Het rapport, over een van de grote naoorlogse crises rond de monarchie in Nederland, verschijnt als bijlage bij een boek dat volgende maand uitkomt. Op deze, enigszins absurde, wijze geeft premier Balkenende blijkbaar alsnog gedeeltelijk uitvoering aan de motie-Kalsbeek die de Tweede Kamer met ruime meerderheid op 25 januari 2005 tegen zijn zin had aangenomen. Daarin werd om duidelijkheid gevraagd over de stukken in het archief van het Koninklijk Huis die het openbaar belang raken.

Het rapport wordt onderdeel van het boek *Juliana & Bernhard, het verhaal van een huwelijk 1936-1956*, dat historicus Cees Fasseur, 'huisbiograaf' van de koninklijke familie, zal publiceren. Een complete verrassing is dat niet, want de premier had in augustus 2005 laten weten: „Aangenomen mag worden dat [...] rond de verschijning van Fasseurs monografie het rapport-Beel openbaar zal worden gemaakt door de bestuurder van het Koninklijk Huisarchief.“ Deze formulering illustreert de houding van Balkenende, die zich in deze kwestie telkens onbevoegd verklaarde. Fasseur heeft zijn entree tot dit archief te danken aan de bestuurder van wat voluit de 'Stichting Archief van het Huis van Oranje-Nassau' heet. Die bestuurder is koningin Beatrix.

Deze bevoegdheid tot al dan niet selectieve openbaarmaking ontleent de koningin aan de opvatting dat het om een privéarchief gaat. Dat moge zo zijn, maar de kwestie is dat staatsstukken zich niet uitsluitend in een privéarchief zouden moeten bevinden – en in principe ook voor andere historici en belangstellenden te raadplegen horen te zijn. Het rapport van Beel is destijds mede uitgebracht aan toenmalig premier Drees, die het daarna het liefst zo snel mogelijk had verbrand. Het onderzoek betrof de huwelijksrelatie tussen Juliana en Bernhard en de invloed die de toenmalige koningin als staatshoofd van de 'gebedsgenezers' Greet Hofmans onderging. Paleis Soestdijk raakte ook letterlijk in twee vleugels verdeeld, de monarchie werd er direct door geraakt. Het was veel meer dan een privékwes-tie.

Historicus Lambert J. Giebels, die in 1996 de biografie *Beel, van vazal tot onderkoning* publiceerde, stuitte toen en ook nadien op de onverbiddelijke geheimhouding die er voor het rapport werd aangehouden. Dat het nu ten langen leste openbaar wordt gemaakt, is winst. Maar dat zou ook moeten gelden voor andere stukken in het archief van het Koninklijk Huis die niet louter een privé karakter hebben. Het oordeel daarover zou niet aan de koninklijke archivaris en zijn werkgever moeten worden overgelaten. Zo is het opmerkelijk dat de uitgever van Fasseurs boek, Balans, heeft gemeld dat de auteur in het archief ook tot dusver onbekend materiaal over de Tweede Wereldoorlog heeft aangetroffen. Was dat dan niet voor de officiële geschiedschrijver, Lou de Jong, beschikbaar? De motie-Kalsbeek verdient onverwijd uitvoering – en dat hoeft niet te wachten tot er een boek uitkomt.

Rapport over Greet Hofmans wordt openbaar – nu de rest nog

Excuses van justitie

Excuses zijn geen vaak geserveerd gerecht in de keuken van de autoriteiten. Toch ging vrijdag de Rotterdamse hoofdofficier van Justitie Henk Korvinus door de knieën. Alleen niet heel ver en ook niet erg royaal. Eerder had de Nationale Ombudsman de Rotterdamse 'driehoek' van burgemeester, commissaris en hoofdofficier terechtgewezen.

Bij de voetbalwedstrijd Feyenoord-Ajax in 2006 lieten deze autoriteiten 799 bezoekers oppakken en zetten hen lang vast. Naar het oordeel van de Ombudsman was dit buiten proportie. Honderden burgers werden geboeid en zonder water, eten of toiletten in een bus of een parkeergarage opgesloten. Sommigen moesten negen uur wachten op vrijlating. Justitie heeft twee jaar na dato niemand verteld of hij of zij voor de rechter zou komen. Korvinus zegt nu in een brief aan zijn arrestanten hun slechte behandeling te betreuren. Hij meent dat deze de toets der kritiek 'deels' niet doorstaat. Drie dagen eerder verdedigde de 'driehoek' dit optreden nog als noodzakelijk, succesvol en daadkrachtig. De heren herkenden zich toen „op geen enkele wijze“ in de kritiek.

Zelfreflectie heeft dus tijd nodig; justitie toont nu iets te hebben geleerd. Maar de burgemeester en de commissaris zouden het kennelijk weer zo doen. Dat is meer dan zorgelijk. Niet alleen omdat de 'driehoek' achteraf niet meer met één mond spreekt. Maar vooral omdat goed gedocumenteerde, pertinente kritiek van een onafhankelijk instituut als niet ter zake wordt weggewuifd. Als dat zo doorgaat, voert

Straks voert Rotterdam nog een 'verkeerd lijstje' aan

Rotterdam straks nog een 'verkeerd lijstje' aan – dat van steden waar de overheid de burgerrechten het minst respecteert. Ook de president van de recht-bank Dordrecht deed vorige week een poging om een fout te corrigeren. Maar niet op een manier die het vertrouwen versterkt. Een van zijn kantonrechters had de schijn van partijdigheid gewekt door bij een civiel geding niet te onthullen dat een van de partijen zijn buurman was. Een projectontwikkelaar bovendien, die hem ooit een stuk grond verkocht. Daar kwam de andere partij achter – en dat beroofde hem van ieder vertrouwen in deze rechtsgang.

In een summier persverklaring zegt de president dat uit onderzoek van een 'externe klachtadviescommissie' en een 'onafhankelijk taxateur' is vastgesteld dat er geen sprake was van partijdigheid of vermenging van belangen. Wel, zo erkent de president, „was het beter geweest“ als de betreffende rechter tijdig partijen op de hoogte had gesteld.

Dat was niet alleen 'beter geweest', dat had zelfs gemoeten. De vraagtekens die achteraf terecht zijn gezet, hadden tevoren aan de orde moeten komen. De tevreden vaststelling dat „er geen enkele twijfel aan de integriteit“ van de kanton-rechter bestaat, hoort geen nieuws te zijn. De aandacht hoort uit te gaan naar correctie van de gemaakte fout. Hoe wordt dit in de toekomst voorkomen? Is een woord van excuus niet op zijn plaats? Heeft er intern correctie plaatsgevonden? Klacht ongegrond, kantonrecht integer, burger hou je koest – dat is geen geloofwaardige boodschap.

nrc.nl/discussie: uitverkoop

Hoogleraar economie Klamer was in 2001 een van de auteurs van het manifest *Stop de uitverkoop van de beschaving* en meent dat de kredietcrisis van nu zijn gelijk van toen aantoon. Reageer op nrc.nl/discussie.